

Lausunnon pyytäjä: Valtionvarainvaliokunnan hallinto- ja turvallisuusjaosto (10.10.2024)

ASIA: HE 109/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2025
<https://www.eduskunta.fi/pdf/HE+109/2024>. Teema: Pl. 27

Rauhanjärjestö Sadankomitea ry. kiittää Valtionvarainvaliokunnan hallinto- ja turvallisuusjaostoa mahdollisuudesta antaa asiantuntijalausunto. Lausuntomme keskittyy pyydettyyn teemaan Pl. 27.

Yleisesti ottaen pidämme talousarviota hyvin laadittuna, mutta olemme kiinnittäneet huomiota valiokunnan edellisessä mietinnössä nostamien asioiden puuttumiseen, työolojen heikennyksiin, Naton 1325- ja 2250-toimintaohjelmien puutteelliseen toteutukseen sekä kokonaisturvallisuuden näkökulmiin. Kiitämme ilmastonmuutoksen ja luontokadon torjunnan pitämistä mukana yhtenä painopisteenä, kun se on keskeisimpiä turvallisuusuhkiamme.

Kokonaisturvallisuudesta on huolehdittava

Puolustusministeriön hallinnonalan (pääluokka 27) yleisistä perusteluista (Y42-Y43) tai selvitysosasta (s. 242) ei käy ilmi, kuinka suuret Suomen puolustusmenot tulevat olemaan Naton laskentatavalla. Kuitenkin julkisessa ja poliittisessa keskustelussa sotilasmenojen osuutta bruttokansantuotteesta käytetään keskeisenä tunnuslukuna. Ymmärtääksemme Eduskunta on myös aiemmissa lausunnoissaan edellyttänyt Naton laskentatavan käyttämistä.

Nähdäksemme puolustusmenojen suhde bruttokansantuotteeseen ei ole riittävä mittari. Sen rinnalla tulisi esittää puolustusmenojen osuus julkisista menoista. Se kertoo tunnuslukuna, mihin meillä kansakuntana tosiasiallisesti on varaa vaarantamatta kokonais- ja inhimillistä turvallisuutta. Nyt puolustushallinnon määrärahat (6 527) ovat 7,4 % kaikista valtiontalouden määrärahoista (88 754). Puolustushallinnon määrärahoja myös kasvatetaan kaikkein eniten eli 554 miljoonaa euroa. Tämä on yhdeksän (9) % enemmän kuin kuluvana vuonna. Puolustushallinnon toimintamenojen (2 368) osuus kaikista valtion toimintamenoista (8 880) on jo 26,7 %.

Määrärahojen kasvua selitetään hankintojen jaksottamisella ja aikaistamisella. Kiinnitämme kuitenkin huomiota siihen, että asevarustelun määrärahojen kasvattaminen johtaa usein niiden jäämiseen pysyviksi. Asevaraiseen turvallisuuteen panostaminen vastauksena turvallisuusympäristön muutoksiin ei yksistään riitä minimoimaan Suomeen kohdistuvia uhkia, eikä ratkaisen niiden syitä - saati kohenna turvallisuusympäristöä. Kuten Väinö Voionmaa aikoinaan budjettikeskustelun välihuudossaan totesi, "miksi varustautua, samaan sivistysmaailmaan kuulumme kaikki". Tästä syystä samanaikaisesti on panostettava kokonaisturvallisuuteen, kuten konfliktien ennaltaehkäisyyn, rauhan rakentamiseen ja kansainvälisen sopimusvaraisen järjestelmän vahvistamiseen. Tämän vuoden talousarviossa niiden panostamista on heikennetty.

Ehdotukset muutoksiksi

§ Pääluokan 27 yleisiin perusteluihin lisätään tieto Suomen puolustusmenojen arvioidusta suuruudesta Naton laskentatavalla laskettuna.

§ Ehdotamme, että jatkossa talousarviossa olisi yleisissä perusteluissa osio, jossa luodaan katsaus kokonaisturvallisuuteen.

Puolustushallinnon tulee sitoutua YK:n päätöslauselman 2250 toteuttamiseen

Pidämme hyvänä sitä, että talousarvion perusteluissa on otettu huomioon yhdenvertaisuus ja monimuotoisuus sekä rasismiin vastainen toimintaohjelma. Ihmisten halu toimia koti- ja asuinmaansa turvallisuuden puolesta on yhteydessä siihen, että itse kukin tulee hyväksytyksi ja arvostetuksi täysimääräisenä yhteisön jäsenenä. Julkisen keskustelun perusteella tähän tulisi kuitenkin panostaa

merkittävästi enemmän nimenomaan puolustushallinnon sisäisessä henkilöstökoulutuksessa¹, mikäli halutaan jatkossakin säilyttää laajasti eri väestönosia koskeva maanpuolustustahto. Yhdenvertaisuuskoulutus varmistaa sen, että suomalaiset sotilaat pystyvät toimimaan liittolaismaiden kanssa, kun mukana on sotilaita esimerkiksi islamilaisista Nato-maista.

Kirjaukset sukupuolten tasa-arvosta ja sen edistämisestä ovat useissa kohdissa puutteellisia tai niissä ei huomioida naisia. Asevelvollisuuteen liittyvät sukupuolten tasa-arvon ongelmat käyvät päivä päivältä kestävämmiksi. Silti ongelmat yritetään ratkaista jättämällä asevelvollisuuslaki tasa-arvolain soveltamisen ulkopuolelle. Esimerkiksi sukupuolten tasa-arvoa koskevassa tekstissä (s.345) puhutaan vain asevelvollisista eikä vapaaehtoista asepalvelusta suorittavista. Samassa kohdassa tasa-arvo ”pyritään enenevässä määrin huomioimaan”. Tämä ei aseta minkäänlaista tavoitetasoa toisin kuin sen kirjaaminen muodossa ”otetaan huomioon”.

Pidämme riittämättömänä tavoitteena, että sotilaallisen kriisinhallinnan henkilöstöstä ainoastaan ”vähintään 7 % on naisia”. Sama tavoite on asetettu jo vuosien ajan, kun sitä tulisi kyetä nostamaan. Siviilikriisinhallinnassa tavoitteeksi on asetettu 40 % (s. 129). Talousarviosta ei myöskään käy ilmi, että puolustushallinnossa olisi tavoitteena täysimääräinen Naton 1325-toimintaohjelman toimeenpano. Se sisältää esimerkiksi runsaasti kokonaisturvallisuutta vahvistavia toimia.

Erityisen ongelmallisena näemme, ettei perusteluissa ja budjetissa mainita lainkaan YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmaa 2250 ”Nuoret, rauha ja turvallisuus” (YPS; Youth Peace and Security). Esimerkiksi MTS:n seminaareista nuoret loistavat poissaolollaan eikä heitä saada osallistumaan, mikäli toimintatapoja ei kehitetä. Nuoret, rauha ja turvallisuus-teema on ollut pitkään Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan keskeisenä prioriteettina ja sitä on esitelty ylepeydellä maailmalla. Kansallinen toimintaohjelma (2021–2024) on parhaillaan uudistettavana. Ilman budjetin numeroita puolustushallinnon osallistumista siihen ei voida pitää uskottavana. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, ettei puolustushallinto kykene osallistumaan myöskään Naton kanssa YPS:n laaja-alaiseen toimeenpanoon. Talousarviossa tulisi velvoittaa puolustushallinto perustamaan 2250-vastuuvirka sekä jakamaan valtionavustusta järjestöille vähintään 150.000 euroa, jotta ne voivat osallistua Suomen uudistettavan kansallisen toimintaohjelman toimeenpanoon.

Ehdotukset muutoksiksi

§ Momentille 27.01 lisätään 140.000 € puolustussektorin 1325-erityisasiantuntijan tehtävää varten ja 140.000 € puolustussektorin 2250-erityisasiantuntijan tehtävää varten

§ Momentille 27.10.50 Maanpuolustus- ja veteraanijärjestöjen toiminnan tukeminen lisätään 150.00 € ja määrärahan käyttöä laajennetaan ”1) maanpuolustusjärjestöjen ja 2250- sekä 1325- kansallisia toimintaohjelmia toteuttavien järjestöjen toiminnan tukemiseen”

§ Kestävä kehitys kohtaan (s. 246) lisätään tavoite laatia budjettivuoden aikana puolustushallinnon oma 2250-toimintasuunnitelma, jolla saavutetaan vähintään Naton toiminnallinen taso.

§ Sukupuolten tasa-arvoa koskevassa tekstissä (s.345) huomioidaan myös naiset ja asetetaan selkeä tavoite: ”Asevelvollisten ja vapaaehtoista asepalvelusta suorittavien koulutuksessa pyritään enenevässä määrin otetaan huomioon tasa-arvo ja muu monimuotoisuus”.

§ Henkilöstöstrategia 2030+ kohtaa koskevassa tekstissä (s. 256) huomioidaan naiset: ”joka on suunnattu sekä palkatulle henkilöstölle että asevelvollisille ja vapaaehtoista asepalvelusta suorittaville”.

¹ Ks. esim. HS 20.9.2024: Upseeri: ”Vapaamatkustajat” luistavat Suomessa asepalveluksesta

Henkilöstön ja asevelvollisten työolojen heikentäminen ei ole oikea suunta

Sotilaallisen maanpuolustuksen tehokkuus ja maanpuolustustahto perustuvat hyvin koulutettuihin ja motivoituneisiin sotilaisiin. Tästä syystä pidämme pääluokan 27 keskeisenä haasteena pyrkimystä kasvattaa tehokkuutta heikentämällä laatua. Tämä on täysin päinvastainen kehitys kuin valiokunnan edellisessä mietinnössä² korostettiin. Puolustushallinto on asettanut tulostavoitteissa tavoitteeksi kasvattaa henkilöstön ja varusmiesten määrää. Samaan aikaan se kuitenkin talousarviossa arvioi työtyytyväisyyden laskevan ja sairauspoissaolojen kasvavan (s. 255). Samoin myös reserviläisille ja varusmiehille annettavan koulutuksen laadun arvioidaan laskevan. Toivomme, että tulostavoitteet pidetään aiempien vuosien tasolla ja budjetilla tuetaan tavoitteiden saavuttamista.

Arvonlisäverokantojen korotus ja inflaatio eivät saa heikentää palvelusvelvollisten selviämistä palveluksen aikana. Mielestämme ase- ja siviilipalvelusvelvollisten sekä reserviläisten päivärahoja tulisi korottaa. Vastaavat säästöt voidaan löytää lakkauttamalla täydennyspalvelus tehostomana. Palvelukseen määräämistä odottaa tällä hetkellä arviolta noin 3000 henkeä. Koulutuserien lisäämiseksi ja kustannusten säästämiseksi palveluksen kestoa ollaan lyhentämässä viidestä kolmeen päivään. Käytännössä koulutuksessa ehditään käydä kirjautumassa sisään ja ulos, ilman että se millään tavoin lisää kokonaisturvallisuutta.

Ehdotukset muutoksiksi

§ 27.10 tuotosten tunnusluvuissa (s. 253) ”Kouluttajien määrä/koulutusjoukkue (lkm)” pidetään ennallaan 2,9:ssä, ”Koulutuksen laatu (”armeija-aika” 1—5, varusmiesten loppukysely)” pidetään ennallaan 4,3:ssa ja ”reservin koulutuksen laatu (yleisarvosana 1—5, reserviläiskysely)” pidetään ennallaan 4,2:ssa.

§ Varusmiesten ja siviilipalvelusta suorittavien päivärahoja korotetaan 3,5 %.

² VaVM 14/2023 vp – HE 41/2023 vp, HE 86/2023 vp